

ВІДГУК

офіційного опонента Сбруєвої Аліни Анатоліївни, на дисертацію **Тименко Марії Миколаївни** на тему: «**Професійна орієнтація та кар'єрне навчання учнів у середніх навчальних закладах Англії**», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність звернення до проблеми, що є предметом розгляду у рецензованій роботі, зумовлена, перш за все, глобальним переходом до економіки знань, що вимагає від кожної особистості, яка хоче бути успішною та повноцінно реалізованою впродовж життя, неперервної освіти і професійного розвитку. Підготовка до вступу у світ праці повинна починатися за таких умов вже в рамках загальної середньої освіти, оскільки випускник школи, повинен добре розуміти себе і світ праці навколо себе, усвідомлювати свої можливості та перспективні шляхи кар'єрного розвитку, набути компетентностей *lifelong learner* (пожиттєвого студента). Наведені міркування дають підставу для висновку про *доцільність* системного вивчення позитивного досвіду розвинених країн, зокрема, Великої Британії, у сфері професійної орієнтації та кар'єрного навчання учнів у середніх навчальних закладах.

Не викликає заперечень визначення автором *предмета* дослідження (теоретичні та організаційно-педагогічні засади професійної орієнтації та кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів в Англії) його *мети* та *завдань*.

Відповідно до предмета й мети роботи дисертантом обґрунтовано *територіальні* та *хронологічні* межі, що обумовлені якісними характеристиками досліджуваного педагогічного феномену та особливостями соціально-економічного і політичного розвитку Великої Британії в цілому та Англії зокрема у досліджуваний період.

Заслужують на позитивну оцінку кількісні та якісні характеристики *джерельної бази* рецензованого дослідження (охоплює 360 позиції, з них 199 – англійською мовою). Автор ретельно класифікував джерела. Це, передусім,

офіційні документи Департаменту освіти та працевлаштування Англії, Міністерства освіти і науки України, базові навчальні програми середньої школи Англії, документи й Постанови уряду Великої Британії та громадських комісій з питань освіти, Інспекція її величності; аналітичні матеріали національних громадських та професійних організацій Англії; наукові дослідження з питань теорії та методики професійної орієнтації та кар'єрного розвитку тощо. Вважаємо, що джерельна база відповідає вимогам до порівняльно-педагогічного дослідження.

– Чітко викладено дисертантом *наукову новизну* дослідження, яка полягає в тому, що *вперше* у порівняльно-педагогічному аспекті розкрито теоретичні засади професійної орієнтації і кар'єрного навчання учнівської молоді в Англії (мету, сутнісні характеристики); розроблено періодизацію розвитку професійної орієнтації та кар'єрного навчання; обґрунтовано організаційно-педагогічні засади досліджуваного педагогічного феномену.

Не позбавлена рецензована робота і *практичного значення*, яке полягає, передусім, в розробленні рекомендацій щодо використання прогресивних ідей англійського досвіду у процесі оптимізації розвитку та реалізації системи професійної орієнтації в школах України на трьох рівнях: загальнодержавному, регіональному та інституційному, тобто на рівні навчального закладу.

Відзначимо *апробацію* матеріалів та висновків дослідження на представницьких міжнародних та всеукраїнських конференціях, у тому числі одній зарубіжній (Польща); на всеукраїнських науково-практичних семінарах з педагогічної компаративістики, що регулярно проводяться відділом порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України під керівництвом завідувача відділу – доктора педагогічних наук, професора Локшиної О.І.

Основні результати дисертаційної роботи відображено у 19 публікаціях: з них 7 статей у вітчизняних та 3 у зарубіжних наукових фахових виданнях, 7 тез – у збірниках матеріалів конференцій, 2 – в інших виданнях.

Дисертаційна робота чітко структурована. Зміст роботи відповідає меті й завданням дослідження а також існуючим у сучасній теорії освіти методологічним підходам до розв'язання досліджуваних проблем.

У першому розділі роботи – **«Теоретичні засади профорієнтації та кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів Англії»** представлено аналіз стану розробленості проблеми дослідження, розкрито підходи до тлумачення його ключових понять у вітчизняній та зарубіжній педагогічній думці, розглянуто теоретичні параметри, що визначають систему професійної орієнтації та кар'єрного навчання молоді в Англії в сучасних умовах.

Позитивно оцінюємо той факт, що в контексті аналізу стану розробленості проблеми автор застосовує глобальний підхід, прийнятий в сучасних порівняльно-педагогічних дослідженнях, тобто характеризує широке коло досліджень, у яких окреслено стан професійної орієнтації школярів не тільки в Україні та Англії, а й у інших країнах (зокрема у Франції, США, Німеччині, Польщі тощо), висвітлює позицію міжнародних організацій, зокрема ОЕСР, щодо досліджуваної проблеми. Пошукач робить обґрунтовані висновки щодо пріоритетних напрямів наукових розвідок вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі профорієнтаційної роботи та кар'єрної освіти, висловлює власні судження щодо недостатньо розроблених аспектів проблеми.

Підтримуємо зусилля автора щодо характеристики поняттєво-термінологічного апарату дослідження. Заслуговує на схвалення той факт, що у межах термінологічного аналізу пошукач звертається до широкого кола вітчизняних та зарубіжних джерел довідникового характеру, аналітичних доповідей британських національних та міжнародних професійних організацій, британської навчально-методичної літератури, за якою навчаються та працюють фахівці у досліджуваній галузі професійної діяльності. Автор дає ґрунтовні коментарі досліджуваних джерел, які сприяють кращому розумінню сутності понять, що стали предметом аналізу.

Звернемо принагідно увагу і на той факт, що предметом термінологічного аналізу стали джерела з багатьох галузей знань, як от політології, соціології, соціальної психології, ризикології, теорії загальної та професійної освіти, що уможливило багатоаспектний характер висвітлення досліджуваного педагогічного феномену.

У *другому розділі* дисертації – **«Практика організації профорієнтації та кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів Англії»** охарактеризовано генезу досліджуваної системи, розкрито організаційні, змістові та процесуальні засади професійної орієнтації та кар'єрного навчання учнів у середніх навчальних закладах, охарактеризовано підходи до підготовки фахівців відповідного профілю в Англії та особливості їх роботи в школі.

Автором ретельно схарактеризовано існуючі у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях підходи до визначення етапів розвитку професійної орієнтації у британській школі, науково грамотно обґрунтовано власні критерії періодизації, якими стали якісні зміни в організації та змісті професійної орієнтації у визначених хронологічних межах. Системний аналіз впливу соціально-економічних, політичних та педагогічних факторів, які спричинювали трансформації мети, концептуальних та організаційних засад професійної орієнтації, дозволили Марії Миколаївні Тименко відобразити генезу досліджуваного процесу на цілком пристойному науковому рівні та довести, що профорієнтаційне та кар'єрне навчання пройшло в Англії складний шлях розвитку від трансляції інформації щодо професій до комплексного процесу, орієнтованого на розвиток майбутньої кар'єри особистості у контексті освіти впродовж життя.

У контексті характеристики організаційних засад профорієнтації та кар'єрного навчання учнів автором висвітлено три підходи, які застосовуються у британських школах на сучасному етапі, а саме: *діяльнісно-базований*, у межах якого школи проводять низку заходів з профорієнтації (візити до роботодавців, ярмарки вакансій тощо); *сервісно-базований*, відповідно до якого всі школярі гарантовано отримують доступ до послуг профорієнтаційних служб

для отримання інформації у прийнятті рішень щодо побудови кар'єри; *курикулум-базований*, за яким знання з профорієнтації інтегровано до предметів курикулуму. Зі знанням справи автор характеризує суперечливі та драматичні процеси боротьби шкільних фахівців з профорієнтації за включення їх дисциплін у національний та шкільний курикулум; окреслює змістові та процесуальні засади профорієнтаційної роботи в сучасній англійській школі. Пошукачем правомірно акцентовано відкритість досліджуваної системи до застосування методичних інновацій, що проілюстровано на прикладі портфоліо як перспективного інструменту для самопізнання та мотивації молоді та он-лайн інструментів (наприклад, он-лайн бібліотека з профорієнтації та кар'єрного навчання).

Поглибленню розуміння організаційних засад шкільної професійної орієнтації та кар'єрного навчання слугує характеристика професійної діяльності та підготовки фахівців відповідного профілю. Пошукачем виокремлено декілька основних функцій таких фахівців, з'ясовано можливі шляхи їх професійної освіти та професійного розвитку.

Констатуємо, що в цілому автору вдалося цілісно викласти особливості історичного розвитку, організаційні, змістові та процесуальні засади сучасного етапу функціонування профорієнтаційної діяльності та кар'єрної освіти школярів в англійській школі.

У третьому розділі – «Перспективність досвіду з професійної орієнтації та кар'єрного розвитку учнів середніх навчальних закладів Англії для України» проаналізовано вітчизняну теорію та практику державної системи професійної орієнтації, визначено подібні та відмінні риси профорієнтаційних процесів в Англії та Україні, виокремлено позитивний досвід англійської системи профорієнтаційного та кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів для України.

Досягненням автора ми вважаємо порівняльну характеристику систем професійної орієнтації в школах України та Англії. Пошукачем застосовано доволі широке коло критеріїв, за якими здійснено порівняльний аналіз.

Позитивно, що результати такого аналізу було використано у процесі розробки рекомендацій автора щодо удосконалення системи профорієнтаційної роботи в школах України. Відзначаємо той факт, що рекомендації є адресними, тобто стосуються конкретних суб'єктів, що визначають актуальний стан та перспективи розвитку досліджуваного феномену у нашій державі і в конкретній школі зокрема.

Висновки роботи містять змістовні узагальнення щодо теоретичних засад і практичного досвіду професійної орієнтації та кар'єрного навчання учнів у середніх навчальних закладах Англії.

Додатки до роботи певною мірою конкретизують та поглиблюють виклад проблеми, слугують ілюстрацією узагальнень, сформульованих у тексті дослідження. Зокрема автор подає у додатках матеріал, що відображає змістове наповнення портфоліо учня середнього навчального закладу з профорієнтаційного та кар'єрного навчання, методика психометричного тестування, що використовується у роботі шкільних пофорієнтаторів в Англії.

Зміст *автореферату* адекватно відображає основні положення і висновки, викладені в тексті дисертації.

Позитивно оцінюючи рецензовану кандидатську дисертацію **Тименко Марії Миколаївни** на тему: «**Професійна орієнтація та кар'єрне навчання учнів у середніх навчальних закладах Англії**», вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження і побажання:

1. У вступі до роботи автор характеризує методи дослідження. У роботі використано певну сукупність теоретичних методів (загальнонаукових та конкретно-наукових), які в цілому відповідають логіці порівняльно-педагогічного дослідження. Однак, варто було б, на нашу думку, використати й емпіричні методи, зокрема аналіз шкільної документації, бесіди та Е-листування з науковцями та практикаками – фахівцями у досліджуваній сфері. В сучасних умовах застосування таких методів є цілком можливим, доречним, необхідним.
2. Достатньо велику увагу приділяє автор висвітленню становлення та розвитку теорії і практики профорієнтаційної роботи в школах Англії. Однак, у зв'язку

з тим, що діахронний аналіз різних аспектів досліджуваної проблеми здійснено у різних структурних підрозділах, відповідно – в 1.2. (концептуальні параметри) і 2.1. (організаційні та змістові аспекти), мають місце повтори тексту, оскільки йдеться здебільшого про наукові погляди та практичну діяльність одних і тих же осіб. Наприклад, на с. 28 та с.58 майже дослівно повторюється інформація щодо поглядів та діяльності Ф. Парсонса; на с.31 та с. 67-68 йдеться про модель «DOTS», розроблену Т. Вотсом і Б. Лоу. Варто було б, на нашу думку, об'єднати різні аспекти ретроспекції в рамках одного структурного підрозділу з метою уникнення повторів.

3. У п.2.2. автор характеризує організаційні та змістові засади досліджуваного процесу. Позитивно оцінюємо той факт, що предметом аналізу стала навчальна і методична література, що застосовується в англійській школі в сучасних умовах. Однак, варто було б звернутися до характеристики досвіду кращих шкіл, кращих фахівців. У Британії достатньо різного роду Інтернет-форумів фахівців, на яких обговорюється, коментується, підтримується чи піддається критиці такий досвід. Аналіз матеріалів обговорень конкретних актуальних проблем, здійснений фахівцями у досліджуваній сфері, явно сприяв би підвищенню якості дослідження.
4. У п.2.3. пошукач окреслює форми і методи професійної орієнтації та кар'єрного навчання учнів англійської школи. На наш погляд, підрозділ переобтяжений викладом загальновідомих істин, як от визначення ключових понять педагогіки, хрестоматійних класифікацій форм та методів навчання. Варто було б, знову повторюємо свою думку, приділити увагу аналізу досвіду конкретних фахівців, який є предметом вивчення та підтримки професійної громади проорієнтаторів.
5. Особливістю порівняльно-педагогічного дослідження завжди є використання широкого кола іншомовних термінів. Тому вимогою до такого дослідження є виклад відповідних термів у рамках глосарію. Не зайвим був би глосарій і у рецензованому нами дослідженні.
6. У тексті роботи здебільшого відсутній аналіз матеріалів, поданих у додатках,

що не дозволяє повною мірою розкрити їх зміст.

Підкреслюємо, що висловлені зауваження і побажання носять дискусійний характер, суттєво не впливають на загальне позитивне враження та позитивну оцінку рецензованого дисертаційного дослідження.

Аналіз кандидатської дисертації **Тименко Марії Миколаївни** на тему: **«Професійна орієнтація та кар'єрне навчання учнів у середніх навчальних закладах Англії»** засвідчує, що вона є актуальним, завершеним, цілісним і самостійним науковим дослідженням, яке має належну наукову новизну, теоретичне та практичне значення. У науковій роботі отримано нові науково обгрунтовані результати, які дали змогу автору здійснити комплексне вирішення важливого актуального наукового завдання, що полягало у тому, щоб цілісно й системно теоретичні засади і практичний досвід професійної орієнтації та кар'єрного навчання учнів у середніх навчальних закладах Англії і визначити можливості реалізації його прогресивних ідей в Україні.

У цілому вважаємо, що рецензована дисертація відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами, внесеними, згідно з Постановою Кабінету міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р.), що дає підстави для присудження **Марії Миколаївни Тименко** наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

А.А. Сбруєва

